

**DRUŽBENOGOSPODARSKA IN DEJAVNOSTNA
USMERITEV SLOVENSКИH MEST**

**THE SOCIOECONOMIC AND FUNCTIONAL
ORIENTATION OF SLOVENIAN TOWNS AND
CITIES**

IGOR VRIŠER, DEJAN REBERNIK

Izvleček

UDK 911.37 : 330.34 (497.12)

Družbeno-gospodarska in dejavnostna usmeritev slovenskih mest

Osnovni namen raziskave je opredelitev družbenoekonomske in funkcijske usmeritve slovenskih mest na podlagi podatkov o strukturi zaposlenega prebivalstva. Z različnimi metodami smo poiskali nadpovprečno razvite mestne dejavnosti, ki so nam služile kot osnova za določitev družbenoekonomske in funkcijske usmeritve slovenskih mest.

Ključne besede: slovenska mesta, mestne funkcije, družbenoekonomska in funkcijska usmeritev mest.

Abstract

UDC 911.37 : 330.34 (497.12)

The socioeconomic and functional orientation of Slovenian towns and cities

The purpose of the study was to determine the socioeconomic and functional orientation of Slovenian towns on the basis of statistical data concerning the structure of urban employment. The socioeconomic and functional classification was based on the relative importance of urban functions in each town.

Key words: Slovenian towns, urban functions, socioeconomic and functional orientation.

Naslov - Address

Dr. Igor Vrišer, univerzitetni profesor, akad.,
Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta,
Aškerčeva 2,
61000 Ljubljana, Slovenija.

Dejan Rebernik, dipl. geograf,
Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta,
Aškerčeva 2,
61000 Ljubljana, Slovenija.

1. UVOD

Osnovni cilj raziskave je bil opredeliti družbenogospodarsko in dejavnostno usmeritev slovenskih mest. Ovrednotili smo tiste mestne dejavnosti, ki so v posameznih mestih nadpovprečno razvite in ki so nedvomna podlaga funkcijske usmeritve in obstoja mest. V ta namen smo opravili več analiz. Ugotavljali smo:

- kakšno je razmerje med delovnimi mesti in aktivnim zaposlenim prebivalstvom, bivajočim v posameznem mestu,
- kakšna je družbenogospodarska usmerjenost mest na podlagi razmerja med osnovnimi skupinami dejavnosti,
- in kakšna je dejavnostna usmerjenost mest na podlagi razmerja med deleži posameznih mestnih funkcij.

Pri izbiri metod smo se naslonili na študijo Vrišerja 'Mesta in urbano omrežje v Sloveniji' (V r i š e r, 1974). Avtor je v omenjeni študiji uporabil nekatere geografske metode pri analizi funkcijske usmeritve mest. Uporaba istih metod je omogočila primerjavo rezultatov naše raziskave (leto 1991) z rezultati raziskave iz leta 1966.

Razmerja med posameznimi dejavnostmi oziroma skupinami dejavnosti smo računali na podlagi podatkov o aktivnem prebivalstvu po dejavnostih po naselju dela za leto 1991*. Na ta način smo upoštevali dejansko število delovnih mest v posameznem mestu. Za primerjavo smo uporabili še podatke o zaposlenih po dejavnostih po naselju bivanja. (Popis 1991) Obe navedbi se za posamezna mesta precej razlikujeta, saj velik del prebivalcev ni zaposlen v kraju bivanja.

Ker je študija omejena na mesta in nekatera naselja mestnega značaja, smo bili na samem začetku postavljeni pred dilemo, katera naselja uvrstiti med mesta in jih tako upoštevati v naši raziskavi. V Sloveniji status mesta ni zakonsko določen, zato smo morali med številnimi naselji poiskati tista z mestnim značajem. Nato pa smo morali tako izbrana naselja še omejiti. Mnogo naselij se je zaradi pospešene urbanizacije v zadnjih desetletjih precej povečalo in spojilo s sosednjimi naselji v urbano celoto. Takšna naselja smo priključili k večjemu sosednjemu mestu.

Na podlagi primerjave različnih analiz smo poskušali izdelati nekakšno kompleksno klasifikacijo mest, ki bi v zaključku celovito temeljila na družbenoekonomski in funkcijski usmeritvi ter velikosti posameznih mest.

* Zahvaljujemo se gospe Mileni Ilič z Zavoda RS za statistiko, ki je omogočila posebno obdelavo popisa prebivalstva iz l. 1991 v navedenem smislu.

2. IZBOR MEST IN MESTNIH NASELIJ

Razlikovanje mestnih (urbanih) in podeželskih (ruralnih) naselij je ena izmed osnovnih tem urbane geografije. Avtorji so izdelali različne metode in kriterije za ločevanje naselij na urbana, mešana in ruralna.

V Sloveniji mesta v obstoječi upravni razdelitvi nimajo statusa posebnih upravno-teritorialnih enot. Kot upravne enote so mesta odpravili s predpisom o politično-teritorialni razdelitvi iz leta 1955. Mesta se pojavljajo le še izjemoma kot administrativno določena območja znotraj politično teritorialnih enot – občin.

Zaradi takšne upravno-politične razdelitve so nastali nekateri sezname mest, ki so jih za svoje potrebe in po posebnih kriterijih sestavile razne komisije. Primer je seznam mestnih naselij in njim pripadajočih naselij, ki so ga sestavili na Zavodu za statistiko Slovenije (C e r o v a c, 1974).

Vendar problematika določevanja mestnih naselij ni bistveni del pričujoče študije. Zato smo se odločili za enostavnejši kriterij pri izboru naselij. Upoštevali smo vsa naselja z več kot 2000 prebivalci*. S tem smo zajeli tudi mesta, ki so jim do leta 1966 še priznali mestni status (Imenik, Pregled, 1991). Obenem smo zajeli še nekaj drugih naselij, ki bi jih lahko uvrstili med 'mestna naselja'. V to skupino so prišla naselja, ki so imela manj kot 800 delovnih mest, kot so: Šenčur pri Kranju, Trzin, Ankaran, Črna na Koroškem, Vrtojba in Lovrenc na Pohorju. Ostala naselja (78 po številu) smo obravnavali kot mesta. Ob analizi se je izkazalo, da je dejavnostna sestava teh 'mestnih naselij' izjemna in nepravilna, kar je bila očitna posledica majhnega števila delovnih mest v teh naseljih. Ta 'mestna naselja' smo zato pri nadaljnji analizi le izjemoma upoštevali (pri vsaki analizi je navedeno število naselij, ki smo jih vključili v raziskavo).

3. OZEMELJSKI OBSEG MEST IN 'MESTNIH NASELIJ'

Poleg izbora mest in 'mestnih naselij' je bilo potrebno določiti še njihov obseg. Mnoga naselja so se namreč v zadnjih desetletjih precej povečala in zčila s sosednjimi manjšimi naselji. Upravne ureditve niso vedno sledile tem spremembam. Odločili smo se, da tista obmestna naselja, ki so z mestom neposredno prostorsko in funkcijsko povezana, priključimo k mestu.

Zavedamo se, da bi ta problematika zahtevala posebno študijo in oblikovanje ustreznih kriterijev. V tej raziskavi smo se ravnali glede na prostorsko zraščeno in funkcijsko navezanost okoliških naselij. Podobno je postopala tudi že omenjena komisija Zavoda R Slovenije za statistiko. Njene sklepe smo v večini primerov upoštevali.

Tako smo 33 mestom priključili skupaj 98 obmestnih naselij, največ Mariboru (23), Ljubljani (11), Ptujju (8), Novi Gorici (4), Škofji Loki (4) in Trzinu (4). Po tri naselja smo priključili mestom Domžale, Medvode, Slovenske Konjice in Zagorje ob Savi, po dve naselji mestom Črnomelj, Postojna, Ribnica, Rogaška Slatina, Vrhnika in Žalec in po eno naselje

* Raziskava vključuje še Mozirje, ki ima 1906 prebivalcev.

mestom Ajdovščina, Celje, Grosuplje, Hrastnik, Izola, Kamnik, Kočevje, Koper, Laško, Ormož, Pivka, Radeče, Radenci, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, Tolmin in Trbovlje*.

4. ODNOS MED ZAPOSLENIMI V MESTU IN V MESTU BIVAJOČIM AKTIVNIM PREBIVALSTVOM

Ena izmed osnovnih značilnosti mest je, da so zaposlitvena središča ne le za mestno, ampak tudi za okoliško prebivalstvo. Za Slovenijo je dnevna migracija zaposlenih, to se pravi vsakodnevna vožnja na delo v urbana zaposlitvena središča, še posebno značilna. Iz teh razlogov lahko pričakujemo, da je za mesta značilen določen presežek delovnih mest nad številom aktivnega prebivalstva, ki biva v mestih.

Med 84 mestnimi naselji, ki jih je zajela naša raziskava, jih je imelo 16 presežek aktivnega prebivalstva, bivajočega v naselju, nad zaposlenimi. To so bila manjša naselja, kot npr. Šenčur pri Kranju, Trzin, Ankanan, Vrtojba, Lovrenc na Pohorju in Mengeš. Vsa so bila v bližini večjih zaposlitvenih središč, h katerim so tudi gravitirala: Šenčur h Kranju, Trzin in Mengeš k Ljubljani, Domžalam in Kamniku, Ankanan h Kopru, Vrtojba k Novi Gorici in Lovrenc na Pohorju k Mariboru in Rušam.

Tudi za naslednjih deset naselij, ki so sicer imela mestni značaj, a je bilo razmerje med aktivnimi in bivajočimi zaposlenimi izenačeno, je bilo prav tako značilno, da so gravitirala k večjim zaposlitvenim središčem. To je veljalo za nekatera mesta v okolici Ljubljane (Litija, Logatec in Domžale), za prebivalstvo Črne in Mežice, ki se je v veliki meri zaposlovalo na Ravnah in Prevaljah, za Lucijo in Piran, ki skupaj s Portorožem sestavljajo urbano aglomeracijo, v kateri je Portorož izkazoval velik presežek zaposlenih. Veliko prebivalcev Zagorja ob Savi se je zaposlovalo v Trbovljah, del prebivalcev Mozirja pa v industrijskem središču Nazarje. Minimalni presežek zaposlenih nad številom v kraju bivajočih aktivnih prebivalcev so izkazovali še kraji Medvode in Vrhnika (zaposlovanje v Ljubljani), Beltinci (gravitirajo k Murski Soboti), Cerknica in Izola.

Praviloma je bil za mesta značilen velik presežek zaposlenih nad številom bivajočega aktivnega prebivalstva. Veliko teh naselij je bilo v manj razvitih območjih Slovenije (predvsem v subpanonski Sloveniji) in so predstavljala zaposlitvena središča za obsežna gravitacijska območja. Mednje so se uvrščala naselja Štore, Ljutomer, Lendava, Ormož, Murska Sobota, Gornja Radgona, Zreče, Lenart, Ribnica, Novo mesto, Slovenske Konjice, Rogaška Slatina, Slovenska Bistrica in Ptuj. Velik presežek delovnih mest so izkazovali tudi nekateri izrazito industrijski kraji, kot npr. Ajdovščina, Polzela, Železniki, Prevalje, Krško, Kranj, Kamnik, Šoštanj, Ravne na Koroškem, Lesce, Velenje in Trzič.

Med večjimi slovenskimi mesti sta imela največji presežek delovnih mest nad bivajočim aktivnim prebivalstvom Kranj in Celje, nekoliko manjšega pa Novo mesto, Koper, Velenje, Nova Gorica, Maribor in Ljubljana. Absolutno največji presežek zaposlenih je bil v Ljubljani (32 094) in Mariboru (17 668).

Iz izračunanih razmerij je razvidno, da je velika večina mest imela presežek zaposlenih (delovnih mest) nad bivajočim aktivnim prebivalstvom. V povprečju se je ta koeficient

* Glej seznam mest in naselij na koncu razprave.

gibal okoli 145. Naselja, pri katerih je bil pod 80, so bila očitno 'stanovanjske kolonije' in ne mesta. Pa tudi za nekatera mesta s koeficienti od 80 do 108 bi lahko izrazili določene dvome o njihovi 'mestnosti'.

Tabela 1: a) Razmerje med v naselju zaposlenimi (delovna mesta) in v kraju stanujočimi aktivnimi prebivalci (1991), b) število zaposlenih v naselju in c) število v naselju stanujočih aktivnih prebivalcev.

Table 1: a) The ratio between the number of the employed and the active population (1991), b) the number of employed in the towns and cities, c) the number of active population in the towns and cities.

	a	b	c		a	b	c
ŠENČUR PRI K.	27	304	1119	LAŠKO	128	2168	1689
TRZIN	39	486	1230	MUTA	128	1350	1053
LUCIJA	44	970	2220	BLED	133	3129	2340
ANKARAN	53	639	1202	MARIBOR	134	69774	52106
ČRNA NA KOR.	59	613	1040	NOVA GORICA	135	12353	9118
MEŽICA	60	901	1487	METLIKA	136	1987	1456
VRTOJBA	72	651	907	KOČEVJE	137	5654	4129
DRAVOGRAD	80	1265	1567	RADENCI	137	1657	1208
LOVRENC N. POH.	83	675	816	HRASTNIK	139	3954	2840
LITIJA	87	2581	2970	RUŠE	140	2926	2088
PIRAN	87	1623	1865	BREŽICE	142	4336	3039
LOGATEC	90	2722	3021	ČRNOMELJ	143	3738	2614
DOMŽALE	96	5358	5575	POSTOJNA	143	5438	3797
MENGEŠ	98	2310	2361	ŠENTJUR P. CELJU	144	3110	2153
ZAGORJE OB SAVI	98	3355	3399	RADLJE OB DRAVI	146	1742	1189
MOZIRJE	99	884	887	TRŽIČ	150	4924	3943
MEDVODE	102	2698	2635	VELENJE	150	18778	12514
BELTINCI	103	1092	1059	KOPER	151	15672	10360
VRHNIKA	105	4264	4056	RADEČE	153	1788	1168
CERKNICA	107	1697	1573	TREBNJE	153	2006	1307
IZOLA	108	5389	4957	LESCE	154	1885	1223
RADOVLJICA	110	2267	2507	RAVNE NA KOR.	156	6705	4308
ŽALEC	115	3778	3264	ŠOŠTANJ	160	1906	1188
SENOVO	121	1278	1055	ILIRSKA BISTRICA	160	3023	1887
IDRIJA	122	3178	2606	PTUJ	161	12759	7905
TRBOVLJE	122	8952	7341	CELJE	163	29353	17995
JESENICE	123	9815	7972	SLOVENJ GRADEC	163	6207	3806
LJUBLJANA	123	151673	119579	KAMNIK	164	7947	4837
ŠKOFJA LOKA	126	7770	6138	KRANJ	167	26295	15761
TOLMIN	126	2328	1840	SEVNICA	168	3805	2259
ŽIRI	128	2002	1563	PREVALJE	172	2313	1863
GROSUPLJE	128	3384	2644	SLOV. BISTRICA	174	5452	3131

	a	b	c		a	b	c
ŽELEZNIKI	175	2551	1457	PORTOROŽ	209	2562	1226
POLZELA	177	1912	1028	LENART	213	2489	1165
ROGAŠKA SLATINA	178	4212	2356	GOR. RADGONA	220	3707	1686
RIBNICA	180	3172	1757	KRŠKO	227	7256	3195
SLOV. KONJICE	181	4191	2307	MUR. SOBOTA	235	14783	6272
PIVKA	185	1430	1041	ORMOŽ	245	2924	1191
NOVO MESTO	188	19668	10544	LENDAVA	248	3533	1422
AJDOVŠČINA	197	5536	2802	LJUTOMER	268	4158	1548
ZREČE	197	2772	1407	ŠEMPETER P.GOR.	286	4940	1724
SEŽANA	201	4288	2131	ŠTORE	331	2877	869

5. DRUŽBENOEKONOMSKA USMERITEV

Pogosto uporabljeni kazalec o družbenoekonomski usmerjenosti mest je razmerje med sekundarnimi in storitvenimi dejavnostmi. Med sekundarne dejavnosti smo poleg industrije, rudarstva in gradbeništva šteli še obrt, med storitvene dejavnosti pa vse terciarne in kvartarne dejavnosti, kot so promet in zveze, trgovina, gostinstvo in turizem, poslovno-tehnične in finančne storitve, komunalne in stanovanjske dejavnosti, izobraževanje, kultura in znanost, zdravstveno in socialno varstvo ter državna uprava. Primarne dejavnosti smo kot izrazito neurbane izločili. Razmerje med sekundarnimi (proizvodnimi) in storitvenimi dejavnostmi smo izračunali na podlagi števila zaposlenih za leto 1991 (aktivno prebivalstvo po naselju dela).

Usmeritev v storitvene dejavnosti (indeks nad 100) je izkazovalo le 21 od 78 mest, oziroma dobra četrtina naselij. Najbolj izrazito so bili v oskrbne dejavnosti usmerjeni kraji Portorož, Piran in Lucija. Močno usmerjenost v storitvene dejavnosti smo ugotovili še pri naseljih Mozirje, Koper, Dravograd, Postojna, Ljubljana, Bled, Nova Gorica, Brežice, Žalec, Radovljica, Tolmin in Celje. Nekatera med njimi so bila predvsem upravna središča brez večjih industrijskih obratov (Mozirje, Dravograd, Postojna, Brežice, Žalec, Radovljica, Tolmin), pri drugih, kot so npr. Ljubljana, Celje, Koper ali Nova Gorica, pa gre po vsej verjetnosti za postopno 'terciarizacijo', to je za čedalje močnejšo usmeritev v storitvene dejavnosti, kar je normalen pojav za mesta. Kaže pa tudi na začetke postindustrijske družbe, ko naj bi industrializacija v Sloveniji preseгла kulminacijo v doslej pretežno kvantitativni rasti. Značilno je, da je imel Maribor le minimalni presežek storitvenih dejavnosti, ostala mezoregionalna središča: Kranj, Jesenice, Velenje, Trbovlje, Novo mesto in Murska Sobota pa so bila izrazito usmerjena v sekundarne dejavnosti, kar opozarja na njihovo zapostavljeno opremljenost s storitvenimi dejavnostmi.

V sekundarne dejavnosti so bila izrazito usmerjena nekatera manjša naselja, pri katerih je bila opremljenost s storitvenimi dejavnostmi tako pomanjkljiva, da bi lahko dvomili o njihovem mestnem značaju (Železniki, Žiri, Šoštanj, Senovo, Radeče, Polzela, Medvode).

Tabela 2. Razmerje med a) sekundarnimi in b) storitvenimi dejavnostmi ($I = 100$ b/a).
 Table 2. The ratio between a) the employed in manufacturing and b) the employed in service activities ($I = 100$ b/a).

PORTOROŽ	674	GROSUPLJE	64
PIRAN	509	NOVO MESTO	63
LUCIJA	316	JESENICE	58
MOZIRJE	291	ŠKOFJA LOKA	57
KOPER	258	KRANJ	57
DRAVOGRAD	215	G. RADGONA	56
POSTOJNA	210	SLOV. KONJICE	54
SEŽANA	206	LENDAVA	53
LJUBLJANA	200	ČRNOVELJ	51
BLED	140	PREVALJE	51
NOVA GORICA	136	TRBOVLJE	50
BREŽICE	134	SEVNICA	50
ŽALEC	129	BELTINCI	47
RADOVLJICA	128	ZAGORJE OB SAVI	45
TOLMIN	127	RIBNICA	45
CELJE	114	LOGATEC	45
PTUJ	106	AJDOVŠČINA	43
MARIBOR	104	SLOV. BISTRICA	41
ILIRSKA BISTRICA	103	KAMNIK	40
DOMŽALE	103	LJUTOMER	38
CERKNICA	91	VELENJE	37
IDRIJA	81	RUŠE	37
IZOLA	79	MUTA	32
ROGAŠKA SLATINA	78	TRŽIČ	31
SLOVENJ GRADEC	75	LESCE	30
MEŽICA	74	HRASTNIK	29
METLIKA	69	ŠOŠTANJ	26
LAŠKO	69	RADEČE	24
TREBNJE	68	MEDVODE	23
ORMOŽ	68	POLZELA	21
RADLJE OB DRAVI	67	ŽIRI	16
RADENCI	67	SENOVO	16
KOČEVJE	66	ZREČE	15
VRHNIKA	64	ŽELEZNIKI	11
ŠEMPETER P. G.	64		

6. RAZMERJE MED SEKUNDARNIMI, TERCIARNIMI IN KVARTARNIMI DEJAVNOSTMI

Kot osnovni način prikaza družbenoekonomske usmerjenosti slovenskih mest smo uporabili razmerje med tremi osnovnimi skupinami dejavnosti: sekundarnimi, terciarnimi in kvartarnimi. Oprli smo se na podatke o aktivnem prebivalstvu po naselju dela (delovna mesta po posameznih naseljih) za leto 1991 po posameznih dejavnostih. Med sekundarne dejavnosti smo poleg industrije, rudarstva in gradbeništva šteli še obrt (z njo vred žal tudi osebne storitve, ki bi prav gotovo sodile med terciarne dejavnosti, vendar jih naša statistika ne ločuje kot posebno dejavnost). Vrednosti za sekundarne dejavnosti so torej nekoliko previsoke. Med terciarne dejavnosti smo uvrstili promet in zveze, trgovino, gostinstvo in turizem, komunalno-stanovanjske storitve ter finančno-tehnične in poslovne storitve, med kvartarne pa izobraževanje, kulturo in znanost, zdravstveno in socialno varstvo ter državno upravo. Relativne deleže posameznih skupin dejavnosti slovenskih mest prikazuje karta 1.

Tako urejene podatke smo uporabili za računanje družbenoekonomske usmerjenosti mest. Najprej smo ugotovili srednje vrednosti in standardne deviacije za vse tri skupine dejavnosti za vsa obravnavana naselja.

Naselje smo uvrstili kot izrazito usmerjeno v določeno dejavnost, če je preseglo srednjo vrednost, povečano za eno standardno deviacijo ($> \bar{x} + SD$) in med zmerno usmerjena, če se je uvrstilo med srednjo vrednost in srednjo vrednost povečano za eno standardno deviacijo ($\bar{x}$ do $\bar{x} + SD$). Razmejitvene vrednosti za posamezne dejavnosti prikazuje tabela 3.

Tabela 3: Razmejitvene vrednosti za posamezne dejavnosti (v %).

Table 3: Marginal values (in percent) to secondary, tertiary and quarternary activities.

	zmerna usmerjenost $\bar{x}$ do $\bar{x} + SD$	izrazita usmerjenost $> \bar{x} + SD$
sekundarne dejavnosti	58,25 – 77,14	nad 77,15
terciarne dejavnosti	24,65 – 36,89	nad 36,90
kvartarne dejavnosti	17,08 – 25,39	nad 25,40

Po tej klasifikaciji, ki jo prikazuje grafikon 1, so se uvrstila mesta in urbanizirana naselja v naslednje skupine:

Izrazita sekundarna usmeritev: Hrastnik, Medvode, Polzela, Radeče, Lesce, Senovo, Šoštanj, Tržič, Zreče, Železniki in Žiri.

Izrazita terciarna in izrazita kvartarna usmeritev: Ljubljana, Piran, Mozirje, Postojna in Sežana.

Izrazita terciarna usmeritev: Bled in Portorož.

Izrazita terciarna in zmerna kvartarna usmeritev: Lucija, Koper in Dravograd.

Izrazita kvartarna in zmerna sekundarna usmeritev: Tolmin.

Izrazita kvartarna in zmerna terciarna usmeritev: Radovljica.

Zmerna sekundarna usmeritev: Ajdovščina, Beltinci, Črnomelj, Gornja Radgona, Grosuplje, Kamnik, Kranj, Krško, Lenart, Lendava, Ljutomer, Logatec, Muta, Mengeš, Murska Sobota, Radenci, Ribnica, Ruše, Sevnica, Slovenska Bistrica, Šentjur pri Celju, Škofja Loka, Velenje, Trbovlje, Zagorje ob Savi, Ravne na Koroškem in Štore.

Zmerna terciarna usmeritev: Metlika, Rogaška Slatina, Mežica.

Zmerna kvartarna usmeritev: Cerknica, Idrija in Slovenj Gradec.

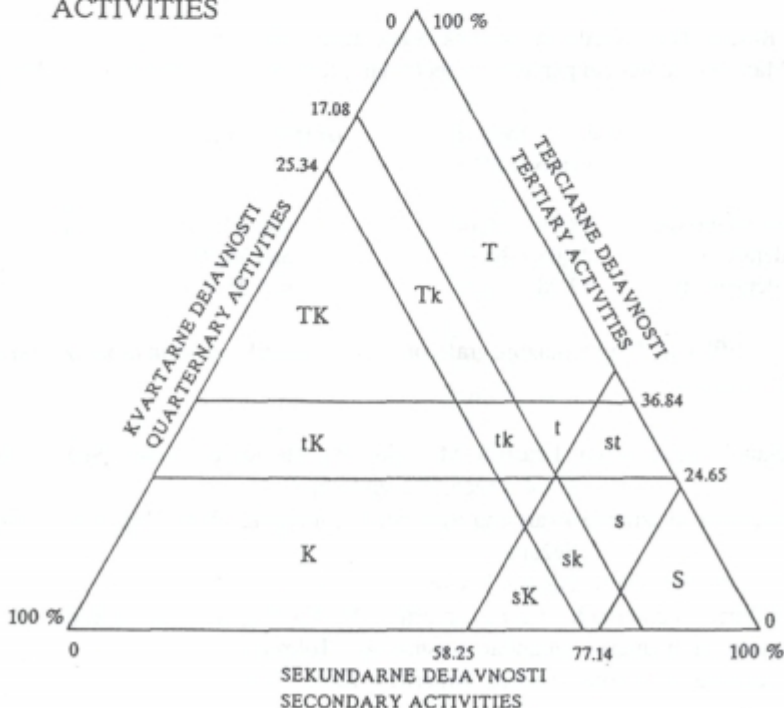
Zmerna sekundarna in zmerna terciarna usmeritev: Kočevje, Pivka in Prevalje.

Zmerna sekundarna in zmerna kvartarna usmeritev: Laško, Litija, Šempeter pri Gorici, Novo mesto, Slovenske Konjice, Jesenice, Trebnje, Vrhnika, Ormož in Radlje ob Dravi.

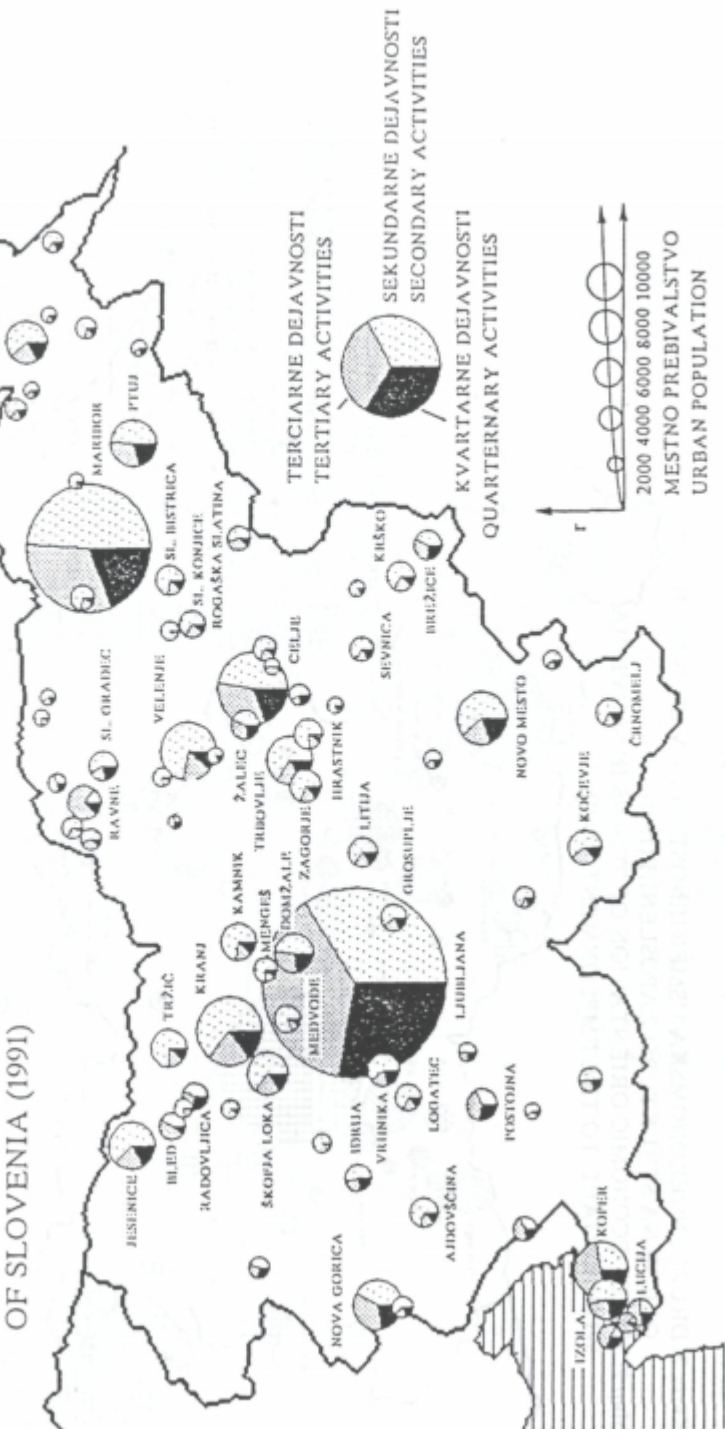
Zmerna terciarna in zmerna kvartarna usmeritev: Brežice, Celje, Domžale, Ilirska Bistrica, Izola, Maribor, Nova Gorica, Ptuj in Žalec.

Grafikon 1: GRAFIČNI PRIKAZ RAZMERJA MED SEKUNDARNIMI, TERCIARNIMI IN KVARTARNIMI DEJAVNOSTMI V SLOVENSКИH MESTIH

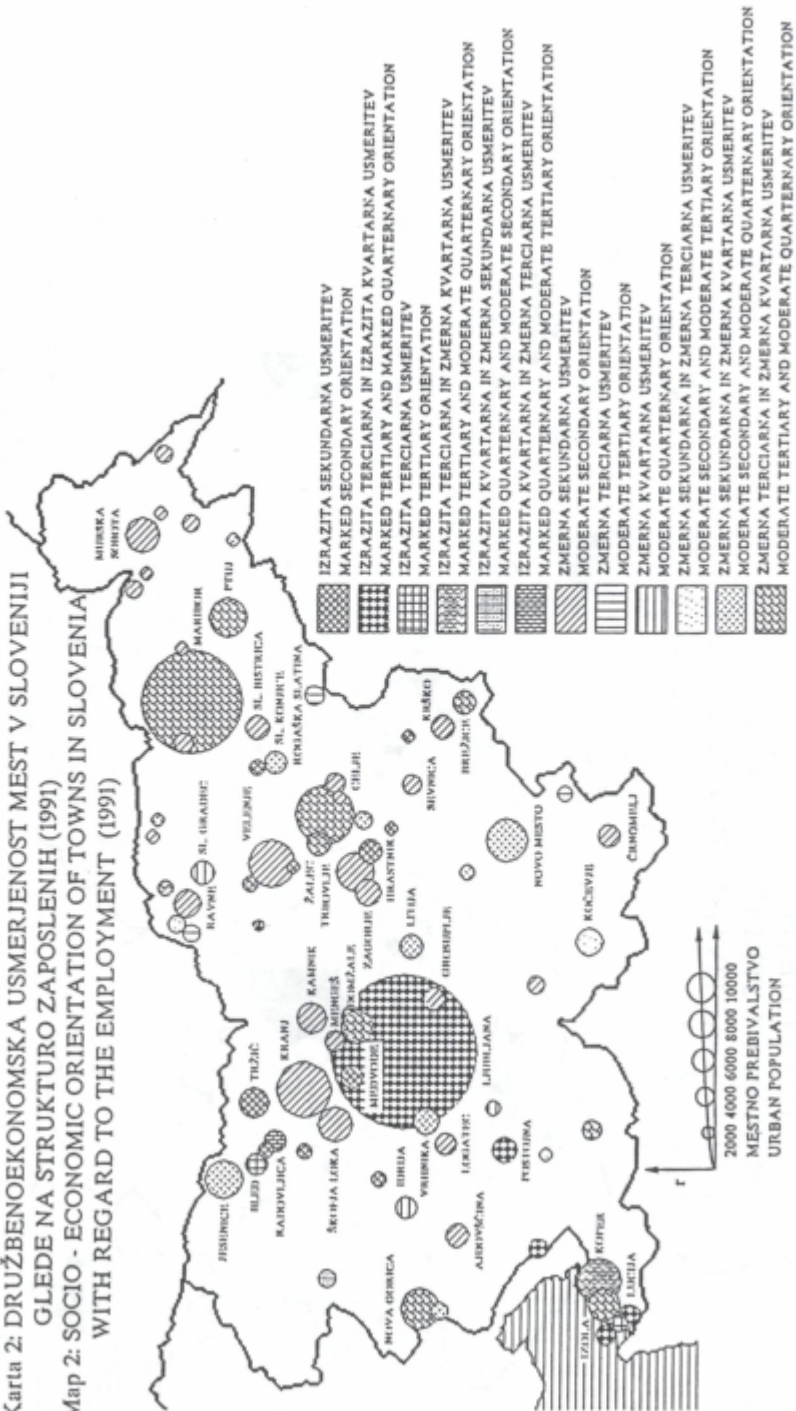
Graph 1: GRAPHIC REPRESENTATION OF THE RELATION BETWEEN SECONDARY, TERTIARY AND QUARTERNARY ACTIVITIES

Karta 1: STRUKTURA ZAPOSLENIH GLEDE NA SKUPINE DEJAVNOSTI
V MESTIH SLOVENIJE (1991)
Map 1: THE EMPLOYMENT STRUCTURE WITH REGARD TO
THE GROUPS OF ACTIVITIES IN THE TOWNS
OF SLOVENIA (1991)

Karta 2: DRUŽBENO EKONOMSKA USMERJENOST MEST V SLOVENIJI
 GLEDE NA STRUKTURU ZAPOSLENIH (1991)
 Map 2: SOCIO - ECONOMIC ORIENTATION OF TOWNS IN SLOVENIA
 WITH REGARD TO THE EMPLOYMENT (1991)

Analiza rezultatov pokaže, da se je največ mest uvrstilo med zmerno ali izrazito usmerjena v sekundarne dejavnosti (52 ali 66 % vseh obravnavanih mest). Izrazito usmerjeni v sekundarne dejavnosti so bili predvsem manjši industrijski kraji, ki so zelo slabo opremljeni s storitvenimi dejavnostmi. Med zmerno usmerjene v sekundarne dejavnosti so se uvrstila tudi nekatera mezoregionalna (predvsem gorenjska) središča: Kranj, Jesenice, Kamnik, Škofja Loka, Trbovlje, Velenje in Murska Sobota.

Izrazito oziroma zmerno usmerjeni v terciarne dejavnosti so bili poleg turističnih krajev (Portorož, Bled, Rogaška Slatina) še kraji, usmerjeni v trgovino in promet (Koper, Postojna, Piran, Lucija, Nova Gorica, Tolmin, Maribor, Celje, Ptuj, Žalec, Mozirje, Dravograd in Brežice), v glavnem na Primorskem in v Severovzhodni Sloveniji. Skupaj izkazuje izrazito ali zmerno usmerjenost v terciarne dejavnosti 26 mest, to je 33 % vseh obravnavanih mest.

7. MESTNE FUNKCIJE

Drugi del raziskave o dejavnostni usmeritvi v slovenskih mestih obsega podrobnejšo analizo mestnih dejavnosti oziroma mestnih funkcij. Naša naloga je bila ugotoviti tiste mestne funkcije, ki imajo bodisi za mesto samo oziroma za širšo okolico (ali celo za Slovenijo) poseben pomen.

Najprej smo določili tiste mestne funkcije, ki imajo v določenem mestu glede na povprečje vseh slovenskih mest nadpovprečen pomen. Te funkcije dajejo mestu poseben značaj. Glede na postopek določevanja bi jih lahko poimenovali kot 'o ž j e' ali 'u r b a n e' mestne funkcije.

Tudi v tem primeru smo se oprli na podatke o zaposlenih po naselju dela za leto 1991. Za nadpovprečno pomembne smo šteli tiste dejavnosti, ki so presegle izračunano srednjo vrednost za določeno dejavnost za vsa obravnavana mesta. Dejavnosti, ki so presegle srednjo vrednost za več kot 1 standardno deviacijo ($> \bar{x} + SD$) smo uvrstili med izrazito usmerjene, tiste, ki pa so se uvrstile med srednjo vrednostjo in srednjo vrednostjo povečano za 1 standardno deviacijo ($\bar{x}$ do $\bar{x} + SD$), pa med zmerno usmerjene.

Podobno merilo je uporabil Vrišer (Vrišer, 1974), le da je kot nadpovprečno usmerjene upošteval izključno tiste dejavnosti, ki so srednjo vrednost za obravnavana mesta presegle za 1 standardno deviacijo. ($> \bar{x} + SD$). Za spremembo postopka smo se odločili zato, ker smo ob upoštevanju takšnega širšega merila pri določevanju nadpovprečno pomembnih funkcij lahko ustrezneje opredelili mesta.

Tabela 4: Razmejittvene vrednosti za posamezne dejavnosti (v %).

Table 4: Marginal values (in per cent) to particular activities.

I - industrija in rudarstvo / manufactoryng	K - komunalne in stanovanjske storitve / public utilities
G - gradbeništvo / construction	F - finančne in poslovno-tehnične storitve / finances
O - obrt in osebne storitve / handicrafts	Š - izobraževanje, kultura in znanost / education
P - promet in zveze / transportation	Z - zdravstveno in socialno varstvo / health service
T - trgovina / commerce	U - državna uprava / public administration
GT - gostinstvo in turizem / catering	

	$\bar{x}$	SD	$\bar{x}+SD$	$\bar{x}+2SD$	zmeren nadpovprečen pomen	izrazit pomen
I	44,41	19,58	63,99	83,57	44,41-63,99	nad 63,99
G	4,01	3,78	8,38	11,86	4,01-8,38	nad 8,38
O	5,52	4,01	9,53	13,54	5,52-9,53	nad 9,53
P	4,85	3,74	8,59	12,33	4,85-8,59	nad 8,59
T	8,26	2,57	12,50	16,74	8,26-12,50	nad 12,50
GT	4,15	5,93	10,08	16,01	4,15-10,08	nad 10,08
K	1,40	1,16	2,56	3,72	1,40-2,56	nad 2,56
F	4,98	8,21	13,18	21,38	4,98-13,18	nad 13,18
Š	4,63	2,02	6,64	8,66	4,63-6,64	nad 6,64
Z	6,41	6,51	12,92	19,43	6,41-12,92	nad 12,92
U	4,52	3,27	7,78	11,05	4,52-7,78	nad 7,78

Tabela 5. 'Ožji ali 'urbani' pomen mestnih funkcij v slovenskih mestih – mestne funkcije z nadpovprečnim pomenom: mala črka = zmeren nadpovprečen pomen, velika črka = izrazit nadpovprečen pomen, glej legendo pri prejšnji tabeli!)

Table 5: The "urban" significance of city functions in Slovenian towns and cities: capital letter => $\bar{x} + SD$; small letter = $\bar{x}$ to $\bar{x} + SD$.

1. AJDOVŠČINA	i, G, p, u
2. BELTINCI	G, k, š
3. BLED	g, o, t, GT, š
4. BREŽICE	o, P, T, k, š, z, u
5. CELJE	g, o, P, T, k, f, š, z, u
6. CERKNICA	g, K, š, z, U
7. ČRNOMELJ	i, G, k, š, u
8. DOMŽALE	o, T, k, f, Š, z, u
9. DRAVOGRAD	G, P, T, gt, k, f, š, U
10. GORNJA RADGONA	i, p, u
11. GROSUPLJE	G, O, t, k, z, u
12. HRASTNIK	I, g, k

13. IDRIJA	g, p, š, z, u
14. ILIRSKA BISTRICA	o, P, t, k, U
15. IZOLA	g, t, gt, š, Z
16. JESENICE	i, g, p, z
17. KAMNIK	i, o, š
18. KOČEVJE	i, p, k
19. KOPER	g, P, T, k, f, Š, z, u
20. KRANJ	i, t, f, š, u
21. KRŠKO	i, g, o, p, K, u
22. LAŠKO	G, š, Z, u
23. LENART	i, G, u
24. LENDAVA	i, g, k, š, u
25. LITIJA	i, g, o, k, š, u
26. LJUBLJANA	o, P, T, k, f, Š, Z, u
27. LJUTOMER	i, g, o, gt
28. LOGATEC	i, š, u
29. MARIBOR	g, o, p, t, k, f, Š, z
30. MEDVODE	I
31. MENGEŠ	G, O, k
32. METLIKA	i, p, t
33. MEŽICA	i, T, gt
34. MOZIRJE	o, P, T, gt, K, š, U
35. MURSKA SOBOTA	i, g, t, z, u
36. MUTA	I, f
37. NOVA GORICA	g, P, T, gt, k, f, Š, z, u
38. ŠEMPETER P. G.	i, T, Z
39. NOVO MESTO	i, G, P, T, k, š, z
40. ORMOŽ	i, k, z, u
41. PIRAN	g, o, P, T, GT, K, f, Š, z, U
42. PIVKA	I, p
43. POLZELA	I
44. PORTOROŽ	P, GT, f, š
45. LUCIJA	g, o, P, T, GT, k, Š, Z
46. POSTOJNA	P, T, GT, k, š, z, u
47. PREVALJE	i, g, p, GT, k
48. PTUJ	g, o, p, t, k, š, z, u
49. RADEČE	I
50. RADENCI	i, GT, z
51. RADLJE OB D.	G, o, k, u
52. RADOVLJICA	g, o, t, gt, k, f, Š, z, U
53. LESCE	I, t
54. RAVNE N. K.	I, f, š
55. RIBNICA	i, p, u

56. ROGAŠKA SLATINA	o, GT, K, z
57. RUŠE	i, O, f
58. SENOVO	I
59. SEVNICA	i, p
60. SEŽANA	G, P, T, gt, K, f, z, U
61. SLOVENJ GRADEC	i, t, f, Z
62. SLOVENSKA BISTRICA	i, g, o, k, u
63. SLOVENSKE KONJICE	i, g, o, k, f
64. ŠENTJUR P. CELJU	i, t, u
65. ŠKOFJA LOKA	i, g, p, t, š
66. ŠOŠTANJ	I
67. ŠTORE	I, o, f
68. TOLMIN	P, g, k, Š, z, U
69. TRBOVLJE	i, f, k, z
70. TREBNJE	O, K, š, u
71. TRŽIČ	I, g, t
72. VELENJE	I
73. VRHNIKA	i, o, k, U
74. ZAGORJE OB SAVI	i, k, š
75. ZREČE	I
76. ŽALEC	g, T, k, f, š, U
77. ŽELEZNIKI	I
78. ŽIRI	I

Iz tabele lahko potegnemo več ugotovitev. Očitno je, da imajo mesta s terciarno oziroma kvartarno usmeritvijo mnogo pestrejšo funkcijsko sestavo kot mesta s sekundarno usmeritvijo. Mesta s terciarno in kvartarno usmeritvijo imajo dobro razvite (glede na slovenska mesta) številne storitvene dejavnosti. Sem spadajo mesta: Brežice, Celje, Dravograd, Grosuplje, Koper, Krško, Ljubljana, Maribor, Mozirje, Nova Gorica, Novo mesto, Piran, Lucija, Postojna, Ptuj, Radovljica, Sežana, Tolmin in Žalec. Pestro funkcijsko sestavo ima torej večina regionalnih in mezoregionalnih središč, razen Kranja, Jesenic in Velenja, kar se je pokazalo že leta 1966. Slaba opremljenost omenjenih treh mest s storitvenimi dejavnostmi je verjetno med drugim tudi posledica bližine večjih centralnih krajev (Kranj – Ljubljana, Velenje – Celje). Zelo enostransko funkcijsko usmeritev oziroma slabo opremljenost z oskrbnimi dejavnostmi izkazujejo industrijska središča (Hrastnik, Kamnik, Lovrenc na Pohorju, Medvode, Muta, Pivka, Polzela, Radeče, Lesce, Senovo, Sevnica, Šoštanj, Štore, Tržič, Velenje, Zreče, Železniki in Žiri).

Poleg 'ožjega' ali 'urbanega' pomena mestnih funkcij smo določili tudi njihov 'š i r š i' ali 'r e g i o n a l n i p o m e n'. Ta vidik mestnih funkcij smo opredelili na podlagi razmerja med dvema indikatorjema. Kot osnovni kazalec smo uporabili delež zaposlenih v določenem mestu od vseh zaposlenih v mestih Slovenije (78 obravnavanih naselij). To vrednost smo primerjali z deležem zaposlenih v določeni dejavnosti v posameznem mestu od zaposlenih v vseh mestih Slovenije v tej dejavnosti. Izračunali smo deleže zaposlenih za

11 dejavnosti. Razmerje med obema indikatorjema je pokazalo, katere dejavnosti imajo nadpovprečen oziroma podpovprečen pomen glede na povprečje za vsa obravnavana mesta. To razmerje bi lahko poimenovali funkcijski lokacijski koeficient (FLK). Gre za dvojni ulomek:

$$\text{FLK} = \frac{\frac{\text{število zaposlenih v določeni dejavnosti v mestu}}{\text{število zaposlenih v določeni dejavnosti v vseh mestih}}}{\frac{\text{število zaposlenih v mestu}}{\text{število zaposlenih v vseh mestih}}}$$

Vrednost FLK ena pove, da je delež zaposlenih v določenem mestu od vseh zaposlenih v mestih Slovenije enak deležu zaposlenih v tem mestu od vseh zaposlenih v mestih Slovenije v določeni dejavnosti, to pomeni, da je pomen te dejavnosti povprečen. Vrednost, večja od ena pa pove, da je delež določenega mesta v posamezni dejavnosti nadpovprečen in ima obravnavana dejavnost širši regionalni pomen. V naši raziskavi smo kot nadpovprečno pomembne izločili tiste dejavnosti, pri katerih je FLK presegal vrednost 1,25. Kot povprečno zastopane smo upoštevali tiste, pri katerih je znašal FLK med vrednostjo 1,24 do 0,75 in kot podpovprečno razvite tiste, katerih FLK je bil manjši od 0,74.

Predno se lotimo analize, je vendarle potrebno opozoriti, da pri manjših naseljih lahko kot nadpovprečno pomembne izstopajo določene dejavnosti, ki v resnici nimajo takšnega pomena. Do tega je prišlo zaradi majhne populacijske mase teh naselij. Že en sam večji obrat določene dejavnosti je povzročil, da je ta dejavnost izkazovala 'izjemen' pomen. Rezultati so torej bolj smiselni pri večjih in srednje velikih mestih.

Tabela 6 prikazuje mestne funkcije z nadpovprečnim ali 'regionalnim' pomenom in pripadajoče funkcijske lokacijske koeficiente, ki kažejo na njihov relativni pomen.

Tabela 6. Regionalni ali širši pomen mestnih funkcij - funkcijski lokacijski koeficienti za posamezne dejavnosti.

Table 6. The "regional" significance of city functions in Slovenian towns and cities (<0,74 = below the average, 0,75-1,24 the average significance and >0,125 above the average).

I - industrija / manufacturing
 G - gradbeništvo / construction
 O - obrt in osebne storitve / handicrafts
 P - promet in zveze / transportation
 T - trgovina / commerce
 GT - gostinstvo in turizem / catering

	I	G	O	P	T	GT
1. AJDOVŠČINA	1,30	2,41	0,96	0,83	0,63	0,58
2. BELTINCI	0,99	2,16	0,73	0,15	0,71	1,24

	I	G	O	P	T	GT
3. BLED	0,72	0,98	1,12	0,36	0,99	8,75
4. BREŽICE	0,75	0,51	1,42	1,42	1,31	0,88
5. CELJE	0,85	1,23	1,26	1,45	1,26	0,93
6. CERKNICA	0,99	1,38	0,49	0,59	0,68	0,98
7. ČRNOMELJ	1,26	1,58	1,02	0,58	0,51	0,73
8. DOMŽALE	0,93	0,65	1,61	0,31	1,35	0,74
9. DRAVOGRAD	0,44	1,74	0,80	1,70	1,36	1,50
10. GORNJA RADGONA	1,41	0,41	0,90	0,80	0,69	0,93
11. GROSUPLJE	0,84	2,97	2,02	0,70	0,94	0,87
12. HRASTNIK	1,71	0,94	0,22	0,27	0,49	0,87
13. IDRIJA	1,15	1,20	0,55	1,14	0,78	0,31
14. ILIRSKA BISTRICA	0,94	0,78	1,24	2,35	0,86	0,78
15. IZOLA	1,14	1,11	0,89	0,40	0,84	1,67
16. JESENICE	1,42	1,02	0,39	1,09	0,65	0,65
17. KAMNIK	1,57	0,81	1,05	0,39	0,64	0,41
18. KOČEVJE	1,25	0,90	0,54	1,30	0,75	0,69
19. KOPER	0,42	1,26	0,80	2,67	1,31	1,13
20. KRANJ	1,42	0,70	0,82	0,67	0,83	0,50
21. KRŠKO	1,35	1,14	1,07	0,77	0,58	0,68
22. LAŠKO	1,12	1,70	0,73	0,60	0,59	0,41
23. LENART	1,41	1,98	0,53	0,23	0,60	0,74
24. LENDAVA	1,37	1,20	0,69	0,66	0,60	1,13
25. LITIJA	1,25	1,32	1,34	0,48	0,74	0,87
26. LJUBLJANA	0,61	0,87	1,13	1,41	1,48	1,01
27. LJUTOMER	1,36	1,28	1,54	0,59	0,68	0,58
28. LOGATEC	1,47	0,85	0,90	0,74	0,52	1,15
29. MARIBOR	0,91	1,35	1,05	0,94	0,98	0,86
30. MEDVODE	1,96	0,20	0,70	0,31	0,43	0,55
31. MENGEŠ	1,13	2,43	2,76	0,39	0,42	0,53
32. METLIKA	1,27	0,35	0,79	0,87	1,12	0,99
33. MEŽICA	1,37	0,18	0,59	0,17	2,38	1,63
34. MOZIRJE	0,38	0,29	1,33	1,44	1,65	1,63
35. MURSKA SOBOTA	1,27	1,14	0,78	0,70	0,84	0,69
36. MUTA	1,79	0,09	0,86	0,08	0,38	0,32
37. NOVA GORICA	0,76	1,50	0,71	1,50	0,93	1,36
38. ŠEMPETER P. G,	1,32	0,59	0,89	0,39	0,98	0,51
39. NOVO MESTO	1,21	1,60	0,74	0,77	0,68	0,59
40. ORMOŽ	1,18	0,39	1,03	0,50	0,73	1,12
41. PIRAN	0,28	1,09	1,01	1,76	1,34	4,02
42. PIVKA	1,40	0,14	0,62	2,22	0,57	0,96
43. POLZELA	2,07	0,10	0,32	0,27	0,40	0,40

	I	G	O	P	T	GT
44. PORTOROŽ	0,23	0,11	0,61	2,27	0,65	3,51
45. LUCIJA	0,15	1,32	1,70	1,38	2,10	3,98
46. POSTOJNA	0,58	0,81	0,78	1,87	1,23	2,59
47. PREVALJE	1,40	1,92	0,48	1,39	0,72	0,58
48. PTUJ	0,73	1,29	1,15	0,93	1,15	0,76
49. RADEČE	1,99	0,24	0,49	0,23	0,43	0,26
50. RADENCI	1,39	0,20	0,72	0,33	0,36	3,51
51. RADLJE OB DRAVI	0,96	2,01	1,22	0,52	0,78	1,11
52. RADOVLJICA	0,69	1,29	1,72	0,72	0,83	1,57
53. LESCE	1,85	0,19	0,67	0,35	1,14	0,72
54. RAVNE NA KOR,	0,27	0,37	0,36	0,19	0,44	0,63
55. RIBNICA	1,64	0,06	0,44	0,75	0,62	0,42
56. ROGAŠKA SLATINA	1,14	0,84	1,19	0,70	0,49	4,08
57. RUŠE	1,47	0,08	2,58	0,69	0,32	0,60
58. SENOVO	2,01	0,06	0,64	0,16	0,31	0,29
59. SEVNICA	1,50	0,48	0,43	0,96	0,59	0,81
60. SEŽANA	0,47	1,82	0,73	1,90	1,46	1,79
61. SLOVENJ GRADEC	1,19	0,75	0,87	0,27	0,83	0,73
62. SLOVENSKA BISTRICA	1,46	0,96	1,27	0,34	0,68	0,67
63. SLOVENSKE KONJICE	1,22	1,32	1,65	0,27	0,65	0,67
64. ŠENTJUR P, C,	1,42	0,71	0,93	0,41	0,95	0,56
65. ŠKOFJA LOKA	1,30	1,36	0,84	0,88	0,86	0,63
66. ŠOŠTANJ	1,90	0,40	0,55	0,28	0,59	1,03
67. ŠTORE	1,07	0,13	2,07	0,45	0,07	0,14
68. TOLMIN	0,77	1,09	0,79	1,42	0,72	1,26
69. TRBOVLJE	1,50	0,82	0,79	0,55	0,59	0,51
70. TREBNJE	1,14	0,51	1,87	0,60	0,74	0,90
71. TRŽIČ	1,77	0,92	0,42	0,28	0,81	0,52
72. VELENJE	1,70	0,52	0,88	0,42	0,53	0,76
73. VRHNIKA	1,33	0,37	1,09	0,36	0,60	0,96
74. ZAGORJE OB SAVI	1,55	0,69	0,83	0,62	0,68	0,63
75. ZREČE	2,05	0,13	0,84	0,12	0,30	0,74
76. ŽALEC	0,75	1,04	1,04	0,42	1,86	1,08
77. ŽELEZNIKI	2,25	0,04	0,57	0,09	0,24	0,23
78. ŽIRI	1,98	0,12	1,01	0,20	0,45	0,26

K - komunalne in stanovanjske storitve / public utilities

F - finančne in poslovno-tehnične storitve / finances

Š - izobraževanje kultura in znanost / education

Z - zdravstveno in socialno varstvo / health service

U - državna uprava / public administration

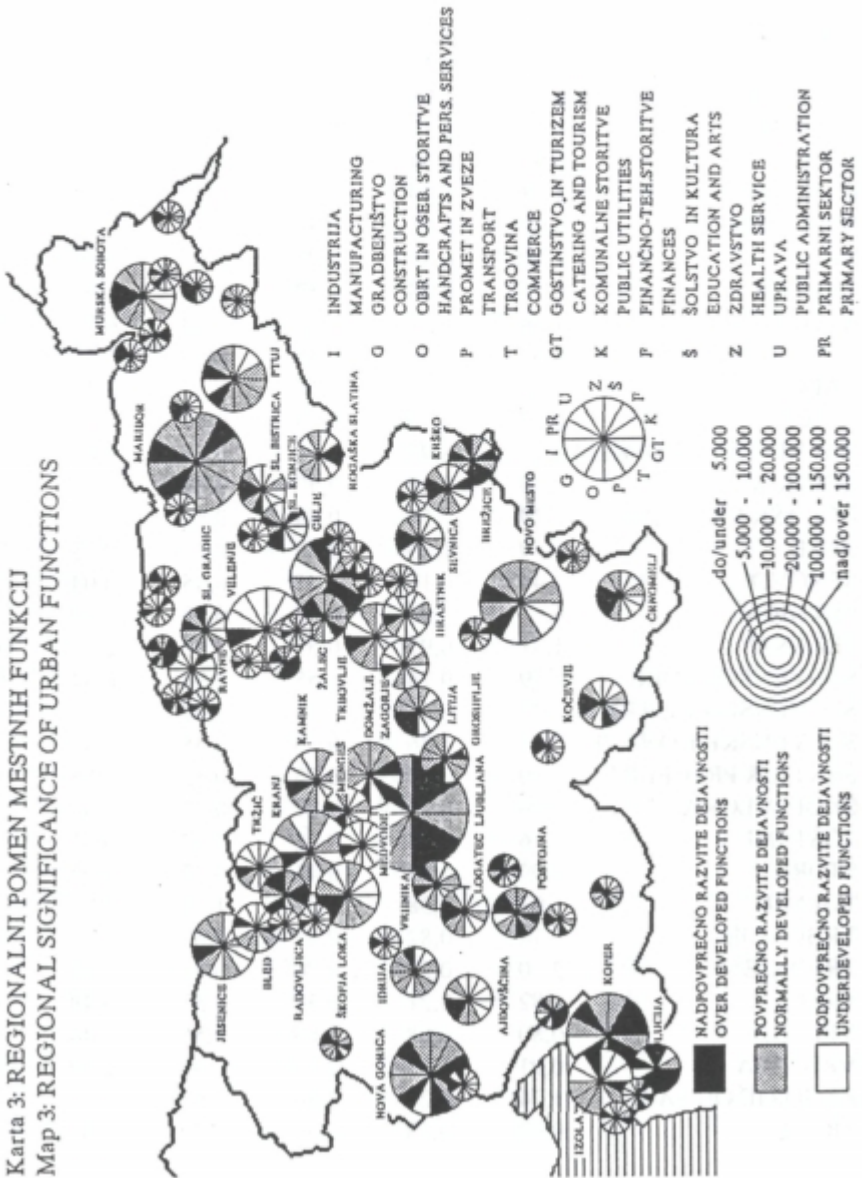
P - primarne dejavnosti / primary activities

	K	F	Š	Z	U	P
1. AJDOVŠČINA	0,57	0,33	0,52	0,65	0,89	0,73
2. BELTINCI	1,09	0,18	0,89	0,38	0,26	7,56
3. BLED	0,66	0,35	0,72	0,45	0,33	2,26
4. BREŽICE	1,36	0,30	0,75	1,65	1,06	3,06
5. CELJE	1,48	0,77	0,74	1,28	0,93	0,45
6. CERKNICA	1,96	0,51	0,75	1,40	1,50	3,03
7. ČRNOMELJ	0,98	0,40	0,74	0,78	1,05	2,07
8. DOMŽALE	1,60	0,87	1,12	1,14	1,23	0,92
9. DRAVOGRAD	1,34	1,48	0,92	0,76	2,07	1,42
10. GORNJA RADGONA	0,61	0,44	0,51	0,54	1,46	1,52
11. GROSUPLJE	1,47	0,37	0,62	0,91	1,01	1,00
12. HRASTNIK	1,03	0,14	0,46	0,43	0,48	0,05
13. IDRIJA	0,97	0,45	0,71	1,66	1,02	1,04
14. ILIRSKA BISTRICA	1,08	0,34	0,61	0,58	1,70	2,01
15. IZOLA	0,69	0,31	0,74	2,19	0,51	0,73
16. JESENICE	0,88	0,39	0,63	1,19	0,82	0,19
17. KAMNIK	0,84	0,38	0,82	0,68	0,56	0,63
18. KOČEVJE	1,16	0,44	0,61	0,73	0,76	2,65
19. KOPER	1,45	1,49	1,08	1,09	1,36	1,03
20. KRANJ	0,78	0,70	0,77	0,68	0,88	0,62
21. KRŠKO	1,81	0,60	0,49	0,47	1,01	1,39
22. LAŠKO	0,87	0,30	0,79	1,59	1,31	1,95
23. LENART	0,38	0,26	0,42	0,67	0,88	2,68
24. LENDAVA	0,94	0,24	0,86	0,68	1,00	1,59
25. LITIJA	1,17	0,32	0,83	0,88	1,00	1,11
26. LJUBLJANA	1,15	1,40	1,79	1,22	1,38	0,34
27. LJUTOMER	0,33	0,22	0,47	0,44	0,80	2,50
28. LOGATEC	0,39	0,22	0,71	0,57	0,85	1,90
29. MARIBOR	0,93	1,49	1,01	1,07	0,80	3,35
30. MEDVODE	0,42	0,28	0,55	0,46	0,14	0,39
31. MENGEŠ	0,90	0,41	0,57	0,87	0,17	1,49
32. METLIKA	0,85	0,29	0,55	0,87	0,83	2,46
33. MEŽICA	0,14	0,24	0,60	0,49	0,31	0,48
34. MOZIRJE	2,92	0,64	0,92	0,77	2,68	3,57

	K	F	Š	Z	U	P
35. MUR, SOBOTA	0,68	0,48	0,64	0,90	0,97	1,93
36. MUTA	0,05	1,60	0,64	0,14	0,24	1,06
37. NOVA GORICA	1,39	1,17	1,05	0,92	1,42	0,90
38. ŠEMPETER P. GORICI	0,13	0,59	0,31	2,16	0,18	1,47
39. NOVO MESTO	0,97	0,47	0,79	1,16	0,92	1,37
40. ORMOŽ	1,14	0,35	0,47	1,19	1,02	3,90
41. PIRAN	2,12	1,19	2,01	1,13	2,44	1,94
42. PIVKA	0,31	0,12	0,47	0,38	1,04	2,26
43. POLZELA	0,03	0,05	0,42	0,88	0,03	0,71
44. PORTOROŽ	0,27	1,30	0,81	0,28	0,46	0,67
45. LUCIJA	0,97	0,54	1,28	1,55	0,21	2,07
46. POSTOJNA	1,13	0,49	1,00	1,02	2,30	1,62
47. PREVALJE	4,97	0,26	0,35	0,32	0,28	1,24
48. PTUJ	1,00	0,43	0,71	1,20	0,96	5,42
49. RADEČE	0,25	0,08	0,52	0,42	0,97	0,34
50. RADENCI	1,59	0,37	0,54	1,60	0,24	1,19
51. RADLJE OB DRAVI	1,62	0,39	0,66	0,59	1,33	3,42
52. RADOVLJICA	1,47	0,77	1,16	1,31	2,12	0,87
53. LESCE	0,37	0,17	0,43	0,17	0,10	0,70
54. RAVNE NA KOROŠKEM	0,21	8,92	0,70	0,61	0,62	0,09
55. RIBNICA	0,30	0,22	0,47	0,68	1,34	1,60
56. ROGAŠKA SLATINA	2,49	0,54	0,69	0,89	0,14	1,15
57. RUŠE	0,19	1,15	0,50	0,25	0,55	1,07
58. SENOVO	0,44	0,16	0,45	0,45	0,04	2,19
59. SEVNICA	0,61	0,26	0,56	0,80	0,80	1,37
60. SEŽANA	1,41	0,97	0,57	1,07	2,16	0,95
61. SLOVENJ GRADEC	0,69	0,74	0,55	1,93	0,84	1,71
62. SLOVENSKA BISTRICA	1,01	0,34	0,49	0,57	0,96	1,48
63. SLOVENSKE KONJICE	0,69	1,36	0,56	0,55	0,83	1,26
64. ŠENTJUR PRI CELJU	0,30	0,50	0,55	0,52	0,85	2,26
65. ŠKOFJA LOKA	0,46	0,53	0,87	0,71	0,62	0,77
66. ŠOŠTANJ	0,16	0,14	0,66	0,42	0,03	0,79
67. ŠTORE	0,09	5,23	0,43	0,22	0,02	0,14
68. TOLMIN	1,03	0,38	1,01	1,08	2,01	3,52
69. TRBOVLJE	0,74	0,82	0,57	1,07	0,73	0,12
70. TREBNJE	2,10	0,27	0,76	0,90	1,40	1,86
71. TRŽIČ	0,82	0,21	0,37	0,57	0,48	0,46
72. VELENJE	0,80	0,68	0,63	0,51	0,44	0,11
73. VRHNIKA	0,91	0,59	0,56	0,84	2,00	1,22
74. ZAGORJE OB SAVI	1,24	0,27	0,80	0,65	0,73	0,55
75. ZREČE	0,00	0,13	0,31	0,49	0,03	1,28

	K	F	Š	Z	U	P
76. ŽALEC	1,10	0,77	0,80	0,78	1,48	2,95
77. ŽELEZNIKI	0,02	0,19	0,39	0,17	0,10	0,41
78. ŽIRI	0,09	0,09	0,45	0,23	0,13	1,52

Karta 3: REGIONALNI POMEN MESTNIH FUNKCIJ
Map 3: REGIONAL SIGNIFICANCE OF URBAN FUNCTIONS

Industrija ima nadpovprečen pomen predvsem v majhnih industrijskih krajih, kjer so storitvene dejavnosti večidel slabo razvite. Nadpovprečen pomen ima v več kot polovici naselij. Izstopajo mesta (FLK nad 1,50) Železniki, Polzela, Zreče, Senovo, Radeče, Žiri, Medvode, Šoštanj, Lesce, Muta, Ribnica in Zagorje ob Savi. Med večjimi in srednje velikimi mesti izkazuje industrija izjemen pomen v krajih Tržič, Hrastnik, Velenje, Kamnik, Trbovlje, Kranj, Jesenice, Škofja Loka in Murska Sobota, potemtakem predvsem na Gorenjskem in v Zasavju.

Gradbeništvo dosega nadpovprečen pomen v manjših krajih, kjer so sedeži večjih gradbenih podjetij (npr. Ajdovščina, Mengeš, Beltinci, Radlje ob Dravi, Lenart, Prevalje, Dravograd, Laško in Črnomelj). Med večjimi kraji izstopajo Novo mesto, Nova Gorica, Škofja Loka, Maribor, Ptuj, Grosuplje in Koper.

Obrt in osebne storitve so nadpovprečno razvite v majhnih naseljih, ki ležijo v bližini večjih urbanih središč (obrtne cone), kot so: Mengeš, Grosuplje, Ruše, Štore, Lucija, Domžale in Litija. Izstopajo še mesta Celje, Trebnje, Radovljica, Ljutomer, Brežice in Mozirje.

Promet in zveze izkazujejo nadpovprečen pomen v primorskih mestih, kar je razumljivo glede na njihovo prometno-geografsko lego ob italijanski meji (Portorož, Pivka, Sežana, Postojna, Nova Gorica, Tolmin, Piran, Lucija). Posebno izrazito izstopa pristanišče Koper, med večjimi mesti pa še Celje ter Ljubljana in nekateri obmejni kraji, kot so Brežice, Kočevje, Dravograd in Prevalje.

Trgovina je znatneje prisotna v regionalnih središčih: v Ljubljani, Celju in Kopru ter v nekaterih manjših centralnih mestih (Mežica, Lucija, Mozirje, Brežice, Piran, Domžale, Dravograd in Sežana).

Gostinstvo in turizem sta osredotočena v turističnih krajih, to so tri obmorska letovišča (Portorož, Piran in Lucija), dve zdravilišči (Rogaška Slatina in Radenci), eno alpsko letovišče (Bled) in eno mesto s svetovno znano naravno znamenitostjo (Postojna). Izstopajo še nekatera manjša mesta na Gorenjskem, Primorskem, Štajerskem in Koroškem (Sežana, Izola, Mozirje, Mežica, Radovljica, Dravograd, Nova Gorica in Tolmin).

Stanovanjske in komunalne storitve bi morale biti kot izrazito mestoslužne dejavnosti posebno razvite v večjih mestih, česar pa rezultati naše raziskave ne potrjujejo.

Finančno-tehnične in poslovne storitve so nadpovprečno prisotne v regionalnih središčih: v Mariboru, Kopru in Ljubljani, poleg tega pa še v nekaterih manjših krajih.

Zdravstveno in socialno varstvo je razvito v nekaterih zdraviliških krajih (Radenci in Laško) in pa v nekaterih manjših mestih, ki imajo bolnišnice ali večje zdravstvene domove regionalnega pomena (Črna, Izola, Šempeter, Slovenj Gradec, Cerknica, Lucija in Radovljica). Med večjimi mesti velja to le za Celje.

Državna uprava izkazuje nadpovprečen pomen predvsem v manjših občinskih središčih (Mozirje, Postojna, Sežana, Radovljica, Dravograd, Tolmin, Vrhnika, Ilirska Bistrica, Cerknica, Žalec itd.) in pa v regionalnih središčih: Nova Gorica, Ljubljana ter Koper.

Kot zanimivost navajamo tudi vrednosti za primarne dejavnosti, ki so nadpovprečno zastopane v večini mest Severovzhodne (subpanonske) Slovenije: Beltinci, Brežice, Črnomelj, Gornja Radgona, Krško, Lenart, Lendava, Ljutomer, Maribor, Metlika, Murska Sobota, Ormož, Ptuj in Slovenska Bistrica. Vsa ta mesta vključujejo na svojem obrobju še deloma agrarna naselja, ki so bila šele v zadnjih desetletjih podvržena urbanizaciji ter so

bila sedeži kmetijskih podjetij. Na račun gozdarstva so primarne dejavnosti nadpovprečno zastopane tudi v nekaterih mestih na Koroškem, Dolenjskem in na Notranjskem: Cerknica, Dravograd, Ilirska Bistrica, Kočevje, Logatec, Pivka, Ribnica, Radlje ob Dravi in Postojna, poleg tega pa še Bled in Mozirje.

Za prostorsko planiranje so zanimive tudi podpovprečne vrednosti za posamezne dejavnosti. Tako npr. je prisotnost industrije pod povprečjem v naseljih Mozirje, Piran, Portorož, Lucija, Sežana, Bled, Ljubljana, Postojna, Ptuj, Radovljica in Žalec. Vsa ta mesta so očitno predvsem storitvena in upravna središča. Še bolj pomembno je zaostajanje, ki ga izkazujejo storitvene dejavnosti v večini industrijskih središč. Tudi analiza po dejavnostih je značilna. Trgovina npr. ima izrazito podpovprečen pomen (FLK pod 0,50) v mestih Hrastnik, Medvode, Mengeš, Muta, Polzela, Radeče, Radenci, Ravne na Koroškem, Ruše, Senovo, Štore, Zreče, Železniki in Žiri, torej v izrazito industrijskih naseljih. Tudi ostale storitvene dejavnosti so v industrijskih središčih podpovprečno zastopane. Nesprejemljivo pa je, da podpovprečen regionalni pomen izkazujejo storitvene dejavnosti tudi v nekaterih mezoregionalnih središčih (Kranj, Jesenice, Velenje, Murska Sobota in Novo mesto).

Največjo polarizacijo na kraje z nadpovprečno in podpovprečno razvitostjo funkcij zasledimo pri industriji: nekaj nad 50 % naselij ima industrijo nadpovprečno, 30 % povprečno in 20 % podpovprečno razvito. Ostale dejavnosti so razporejene bolj enakomerno, to se pravi, da so povprečno zastopane v večini mest. To še posebej velja za šolstvo, v nekaterih manjši meri pa tudi za finančno-tehnične in poslovne storitve, zdravstveno in socialno varstvo, državno upravo ter za promet in zveze. Takšna razporeditev je običajna, saj gre za tipične centralne dejavnosti in njihova enakomerna razporeditev oziroma povprečna zastopanost v večini mest je prav gotovo pozitivna.

Veliko specializacijo oziroma koncentracijo v majhnem številu naselij izkazuje gostinstvo in turizem. Turistični kraji imajo zelo visoke lokacijske koeficiente, to se pravi, da sta tu gostinstvo in turizem izrazito nadpovprečno zastopana. Pri ostalih dejavnostih se tako izrazita specializacija ne pojavlja.

8. MESTOSLUŽNE DEJAVNOSTI V MESTIH

Na koncu naše raziskave o slovenskih mestih smo poskušali določiti še delež tako imenovanega mestoslužnega prebivalstva. S tem pojmom označujemo tisti del zaposlenega prebivalstva, ki skrbi za normalno delovanje in oskrbo mesta oziroma njegovih prebivalcev. Ugotovitev obsega mestoslužnih dejavnosti omogoča opredelitev mestotvornih ali bazičnih dejavnosti. Te dejavnosti prinašajo mestu dohodek, saj svojo proizvodnjo ali storitve namenjajo izvozu in oskrbi prebivalcev na gravitacijskem območju mesta.

Določevanje deleža mestoslužnih dejavnosti je precej zapleteno in težko izvedljivo. V naši raziskavi smo uporabili metodo J. Morisseta (M o r i s s e t, 1958), ki je deleže posameznih mestoslužnih dejavnosti določil na podlagi minimalnih deležev terciarnih in kvartarnih dejavnosti po posameznih velikostnih kategorijah mest. Iz prakse je namreč znano, da se delež mestoslužnih dejavnosti z velikostjo mesta veča, tako da pri velikih mestih presega 50 % zaposlenega prebivalstva. Da bi se izognili ekstremnim minimalnim

vrednostim, smo za vsako velikostno skupino izračunali vsoto odstotkov za posamezne dejavnosti za mesta, ki so se uvrstila na tretje mesto glede na najnižjo vrednost. To ne velja za zadnjo skupino, v kateri sta le Ljubljana in Maribor (upoštevali smo nižjo izmed dveh vrednosti). Mesta smo razdelili na štiri velikostne skupine: do 5000 prebivalcev, 5000 do 10 000 prebivalcev, 10 000 do 50 000 prebivalcev in nad 50 000 prebivalcev. V prvi velikostni skupini je bilo 42 mest in urbaniziranih naselij, v drugi 26, v tretji 14 in v četrti mesti Ljubljana in Maribor.

Deleži oskrbnih dejavnosti posameznih mest, ki presegajo tako določen minimalen delež mestoslužnih dejavnosti, ki je nujen za oskrbo mestnega prebivalstva, služijo prebivalstvu gravitacijskega območja okoli mesta. Velik presežek oskrbnih dejavnosti nad minimalno vrednostjo mestoslužnih dejavnosti tako pomeni, da ima mesto dobro razvito gravitacijsko območje in da je pomemben centralni kraj za svojo okolico. V nasprotnem primeru, če so deleži oskrbnih dejavnosti nizki, pa to pomeni, da so namenjene pretežno zadovoljevanju potreb mestnega prebivalstva in da mesto slabše oskrbuje svoje gravitacijsko območje. Nekatera pretežno industrijska mesta in urbanizirana naselja npr. ne dosegajo niti minimalnih vrednosti mestoslužnih dejavnosti, kar jasno kaže na njihovo pomanjkljivo opremljenost s storitvenimi dejavnostmi (npr. Železniki, Zreče, Senovo, Žiri, Polzela).

Iz rezultatov je razvidno, da deleži storitvenih (mestoslužnih) dejavnost naraščajo po posameznih velikostnih kategorijah. Posebno velik skok je opazen pri meji 10 000 preb. (od 22 % na 34 %). Očitno je, da so šele mesta nad to velikostno mejo vsestransko opremljena s storitvenimi dejavnostmi.

Tabela 7. Minimalni deleži storitvenih dejavnosti po velikostnih kategorijah naselij (v %).
Table 7. The minimum share (in per cent) of the city-serving employees in Slovenian towns and cities (by size groups).

dejavnosti	velikostne kategorije			
	do 5000 preb.	5000- 10 000 preb.	10 000- 50 000 preb.	Lj in Mb*
Gradbeništvo / construction	0.32	2.04	3.34	4.72
Obrt in osebne storitve /handicraft	2.33	2.21	3.90	5.53
Promet in zveze / transportation	0.76	1.74	2.60	6.11
Trgovina / commerce	2.86	4.50	6.53	10.10
Gostinstvo in turizem / catering	0.74	1.73	1.66	2.82
Komunalne dejavnosti / public utilities	0.05	0.67	1.09	1.47
Finančne in poslovne storitve / finances	0.65	1.62	2.85	10.21
Šolstvo / education	2.29	3.26	4.15	6.65
Zdravstvo / health service	1.18	3.26	4.79	7.56
Uprava / public administration	0.16	0.91	2.98	4.27
Skupaj storitvene dejavnosti / all city-serving functions	11.34	21.94	33.89	59.44

* Lj = Ljubljana; Mb = Maribor

9. PRIMERJAVA Z LETOM 1966

Uporaba podobnih metod analize družbenoekonomske in funkcijske usmeritve slovenskih mest v obeh študijah nam je omogočila primerjavo med leti 1966 in 1991.

Primerjava družbenoekonomske usmeritve slovenskih mest leta 1966 in 1991 je pokazala, da se je pri večini mest povečal delež terciarnih in kvartarnih dejavnosti na račun sekundarnih. Tako se je srednja vrednost za sekundarne dejavnosti od 64,4 % zmanjšala na 58,2 %, za terciarne in kvartarne dejavnosti pa povečala: od 21,8 % leta 1961 na 24,6 % leta 1991 oziroma od 12,5 % na 17,1 %. To je prav gotovo posledica 'terciarizacije' slovenske družbe in njenega postopnega prehoda v postindustrijsko družbo. Vendar je ta proces v posameznih mestih različno intenziven. Najbolj je opazen v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kopru in Novi Gorici. V velikem številu mest je delež sekundarnih dejavnosti vendarle ostal visok (nad 60 %). Delež storitvenih dejavnosti se je v primerjavi z letom 1961 najbolj povečal v Mariboru, Celju, Slovenj Gradcu, Mežici, Dravogradu, Radovljici, Domžalah, Ilirski Bistrici in Izoli.

10. SKLEP

Sklepne ugotovitve smo poskusili združiti v dve celovitejši klasifikaciji slovenskih mest. Prva temelji na velikosti (število delovnih mest v naselju) in družbenoekonomski ter funkcijski usmerjenosti mest, pri drugi pa gre za 'cluster' analizo in temelji na razmerju med sekundarnimi, terciarnimi ter kvartarnimi dejavnostmi.

Na osnovi prve členitve bi bilo mogoče razlikovati naslednje tipe:

1. V prvo skupino, ki smo jo poimenovali majhna industrijska središča, smo uvrstili mesta z manj kot 8000 delovnimi mesti in z indeksom razmerja med storitvenimi in sekundarnimi dejavnostmi pod 65 (tabela 2). Kot izrazito enostransko usmerjena v industrijo smo uvrstili mesta, ki imajo izrazito sekundarno usmeritev. Sem spadajo kraji Medvode, Muta, Polzela, Radeče, Lesce, Senovo, Šoštanj, Zreče, Železniki, Žiri, Tržič in Hrastnik. V teh krajih so storitvene dejavnosti zelo slabo razvite in komaj zadoščajo za osnovno oskrbo lokalnega prebivalstva. Nekoliko pestrejšo funkcijsko sestavo imajo ostala majhna in pretežno industrijska središča: Beltinci, Prevalje, Lenart, Logatec, Ruše, Šentjur pri Celju, Ribnica, Zagorje ob Savi, Grosuplje, Lendava, Gornja Radgona, Črnomelj, Sevnica, Ljutomer, Slovenske Konjice, Vrhnika, Slovenska Bistrica, Pivka, Šempeter pri Gorici, Ajdovščina, Krško, Litija, Mengeš, Škofja Loka in Kamnik. Mesti Ravne na Koroškem in Štore po statističnih podatkih izkazujeta izrazito terciarno usmeritev, kar pa je posledica dejstva, da so bili zaposleni v upravi in administraciji obeh železarn uvrščeni med finančno-tehnične in poslovne storitve. Oba kraja bi bilo seveda smiselno uvrstiti med majhna industrijska središča.

2. Druga skupina obsega majhna storitvena središča. To so mesta z manj kot 8000 delovnimi mesti in dobro razvitimi storitvenimi dejavnostmi (indeks razmerja med storitvenimi in sekundarnimi dejavnostmi je nad 65 – tabela 2). Ti kraji funkcionirajo kot centralna naselja in imajo obširnejša gravitacijska območja. Med enostransko usmerjena v storitvene dejavnosti smo uvrstili mesta, ki imajo izrazito terciarno ali kvartarno usmeritev:

Bled, Portorož, Radovljica, Tolmin, Piran, Lucija, Postojna, Sežana, Dravograd in Mozirje. Ostala majhna storitvena središča imajo poleg storitvenih dejavnosti tudi povprečno (glede na vsa slovenska mesta) razvito industrijo: Mežica, Radenci, Cerknica, Radlje ob Dravi, Metlika, Trebnje, Laško, Ormož, Ilirska Bistrica, Idrija, Žalec, Rogaška Slatina, Brežice, Domžale, Izola, Kočevje in Slovenj Gradec.

3. V tretjo skupino, ki smo jo poimenovali srednje velika industrijska središča, smo uvrstili mesta, ki imajo med 8000 in 30 000 delovnih mest in indeks razmerja med storitvenimi in sekundarnimi dejavnostmi pod 65 (tabela 2). Sem spadajo mesta Trbovlje, Novo mesto, Murska Sobota, Velenje, Jesenice in Kranj. Vsi našeti kraji imajo zmerno sekundarno usmeritev. Ker so ta mesta mezoregionalna središča in imajo kot taka obsežna gravitacijska območja, je njihova opremljenost s storitvenimi dejavnostmi pomanjkljiva.

4. Četrto skupino – srednje velika storitvena središča – tvorijo mesta, ki imajo med 8000 in 30 000 delovnih mest in indeks razmerja med storitvenimi in sekundarnimi dejavnostmi nad 65 (tabela 2). To so regionalna in mezoregionalna središča, ki so s storitvenimi dejavnostmi dobro opremljena. Sem spadajo: Nova Gorica, Koper, Celje in Ptuj.

5. Kot posebno skupino smo izločili mesti Ljubljana in Maribor. Ljubljana je kot državno glavno mesto vsestransko opremljena s storitvenimi dejavnostmi. Opremljenost Maribora se je v zadnjih dveh desetletjih precej izboljšala (primerjava z ugotovitvami raziskave I. Vrišerja iz leta 1968) in je zadovoljiva.

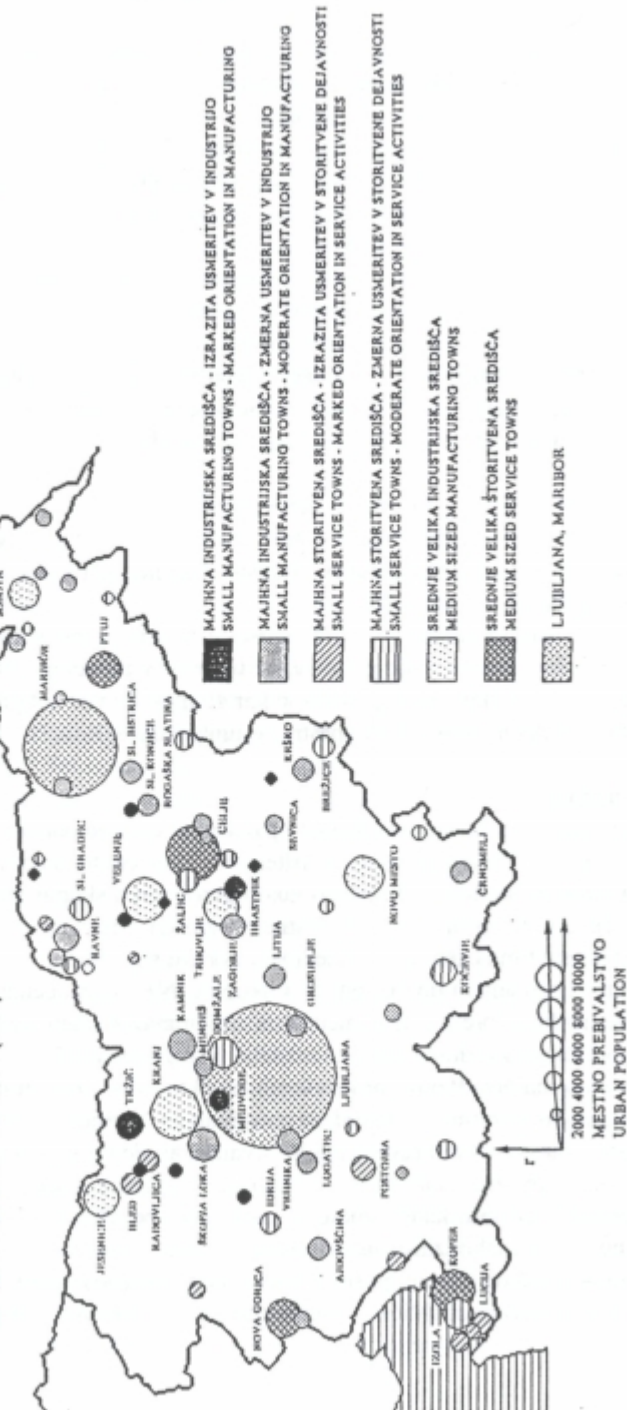
Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da mesta z bolj ali manj izrazito usmerjenostjo v industrijo še vedno predstavljajo prevladujoč tip mest v Sloveniji. To še posebno velja za manjša mesta (v prvo skupino se je uvrstilo kar 40 mest ali več kot polovica!), medtem ko imajo srednje velika in velika mesta pestrejšo funkcijsko sestavo.

Druga metoda:

'Cluster' analiza je način razvrščanja opazovanih enot na podlagi ene ali več njihovih lastnosti v skupine. Pri tem je osnovni kriterij, da so si enote znotraj posamezne skupine med seboj čim bolj podobne. Množico tako ugotovljenih skupin imenujemo razvrstitev. Izbrati je treba tiste spremenljivke (lastnosti, znaki), ki so značilne in ki omogočajo poimenovanje enot med seboj. V naslednjem koraku s posebnim postopkom izračunamo podobnost med enotami in jih razvrstimo v skupine. Na koncu ocenimo kvaliteto dobljene rešitve. Spremenljivke pred razvrščanjem standardiziramo. Za mero podobnosti med enotami običajno uporabimo kvadrat evklidske razdalje (F o s t e r, 1993).

Sorazmerno majhno število proučevanih objektov (84 mest in mestnih naselij) nam dovoljuje uporabo hierarhičnih metod pri razvrščanju v skupine. Rezultat teh je razvrstitev, ki jo nazorno prikažemo z 'drevesom združevanja' ali dendrogramom. Eno stran drevesa predstavljajo posamezne enote ('listi'), drugo pa posamezna skupina ('debló'). S pomočjo grafa je mogoče razbrati, katere enote so med seboj povezane v 'podskupine' in katere 'podskupine' se med seboj združujejo v večje skupine. Točka na grafu, kjer se dve enoti ali skupini zlijeta v večjo skupino, je sorazmerna meri različnosti med skupinama. Primerno število skupin ponavadi določimo tako, da 'drevo združevanja' prerežemo pri največjem

Karta 4: DRUŽBENOEKONOMSKA IN FUNKCIJSKA KLASIFIKACIJA
SLOVENSkih MEST (1991)
Map 4: SOCIO - ECONOMIC AND FUNCTIONAL CLASSIFICATION
OF SLOVENIAN TOWNS (1991)

skoku dveh sosednjih ravni združevanja. Število vej drevesa, ki smo jih prerezali, je iskano število skupin (F e r l i g o j, 1989).

Glede na strukturo podatkov in željene značilnosti dobljene razvrstitve izberemo ustrezno metodo hierarhičnega združevanja v skupine. Najpogosteje uporabljene so:

- minimalna metoda,
- maksimalna metoda,
- povprečna metoda (povprečna razdalja med skupinami ali znotraj skupin, ang. between-cluster average, within-cluster average),
- Wardova metoda.

Kot spremenljivke, na podlagi katerih smo mesta in mestna naselja primerjali med seboj, smo izbrali razmerje med sekundarnimi, terciarnimi in kvartarnimi dejavnostmi v posameznih naseljih. V analizo smo vključili vseh 84 mest in mestnih naselij. Pri njihovi razvrstitvi v skupine smo uporabili več metod (Average Linkage, Complete Linkage, Single Linkage in Wardovo metodo), nato pa smo izbrali tisto, ki je dala najbolj 'smiselno' razvrstitev. V našem primeru je bila to Wardova metoda. Z rezanjem drevesa pri največjih skokih ravni združevanja smo dobili pet skupin.

V prvo skupino so se uvrstila naselja z izrazito sekundarno usmeritvijo: Železniki, Žiri, Muta, Velenje, Hrastnik, Šoštanj, Polzela, Senovo, Zreče in Tržič.

V drugo skupino so se uvrstila naselja s pretežno sekundarno usmeritvijo, ki pa imajo razvite tudi terciarne in kvartarne dejavnosti: Gornja Radgona, Laško, Črnomelj, Ribnica, Krško, Radlje ob Dravi, Ajdovščina, Slovenska Bistrica, Ljutomer, Vrtojba, Kamnik, Kranj, Radenci, Škofja Loka, Beltinci, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice, Idrija, Lendava, Novo mesto, Ruše, Trbovlje, Lovrenc na Pohorju, Zagorje ob Savi, Jesenice, Lesce, Radeče, Metlika, Mozirje, Kočevje, Sevnica in Šenčur pri Kranju.

V tretjo skupino so se uvrstila naselja s pretežno terciarno usmeritvijo ter sorazmerno dobro razvitimi kvartarnimi in sekundarnimi dejavnostmi: Domžale, Rogaška Slatina, Bled, Pivka, Trebnje, Vrhnika, Dravograd, Murska Sobota, Maribor, Lenart, Ormož, Šempeter pri Gorici, Ptuj, Celje, Ilirska Bistrica, Grosuplje, Izola, Črna na Koroškem, Šentjur pri Celju, Cerknica, Mengeš, Tolmin, Radovljica, Logatec, Mežica, Žalec, Litija in Medvode.

V četrto skupino so se uvrstili kraji z izrazito terciarno usmeritvijo: Piran, Lucija, Portorož, Ankarana, Sežana, Koper in Postojna.

V peto skupino pa so se uvrstili kraji s pretežno terciarno in kvartarno usmeritvijo: Prevalje*, Štore*, Nova Gorica, Trzin, Brežice, Ljubljana in Ravne na Koroškem*.

VIRI IN LITERATURA

1. Popis prebivalstva za leto 1991, Aktivni po dejavnostih, po naselju dela. Zavod R Slovenije za statistiko.

* Gre za železarska središča, uvrstitev v to skupino je posledica visokega deleža zaposlenih v finančno-tehničnih in poslovnih storitvah, kamor so šteti zaposleni v upravi železarn.

2. Imenik naselij, občin, mest, matičnih uradov, pošt in sodišč SR Slovenije ter seznam občin SFRJ, 1983. Zavod SR Slovenije za statistiko.
3. Seznam sprememb naselij SR Slovenije od leta 1948 do 1984, Zavod SR Slovenije za statistiko, julij 1985, Ljubljana.
4. Pregled naselij po občinah Republike Slovenije in pregled občin SFRJ. Zavod R Slovenije za statistiko, stanje, 31. 12. 1990, Metodološko gradivo, št. 3/91, Ljubljana, 1991.
5. B e r r y, B. J. L. - H o r t o n, F. E. , 1970, Geographic perspectives on urban systems - with integrated readings. Englewood Cliffs, Prentice Hall.
6. C e r o v a c, P. , 1974, O problematiki prikazovanja mest in mestnih naselij v SR Sloveniji (1945-1973). Prikazi in študije, 5-6, 20.
7. F e r l i g o j, A., 1989, Razvrščanje v skupine. Teorija in uporaba v družboslovju. Metodološki zvezki 4, Ljubljana.
8. F o s t e r, J.J., 1993, Starting SPSS/PC+ and SPSS FOR WINDOWS, A beginner's guide to data analysis. Sigma Press-Wilmolow, United Kindom.
9. G u y o t, F., 1968, Essai d'économie urbaine. Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris.
10. J e r c z y n s k i, M., 1969, The functional types of Polish towns according to W. William-Olsson's classification. Przegląd geogr., 41, Warszawa.
11. K o k o l e, V., 1962, Funkcije slovenskih mest. Geografski vestnik, 34, Ljubljana.
12. M o r r i s e t, I., 1958, The economic structure of American cities. Reg. Science Assoc., 4.
13. R e b e c, J., 1983, Razvoj naselij mestnega značaja z več kot 2000 prebivalci v SR Sloveniji, 1971-1981. Prikazi in študije, 28, Ljubljana.
14. R e b e c, J., 1984, Funkcijska klasifikacija mestnih naselij z več kot 2000 prebivalci v SR Sloveniji, 1981. Prikazi in študije, 29.
15. V r i š e r, I., 1968, O funkcijski klasifikaciji mest; Geografski vestnik, 40, Ljubljana.
16. V r i š e r, I., 1974, Mesta in urbano omrežje v SR Sloveniji - Značilnosti njihovega razvoja in družbeno gospodarskega pomena s posebnim ozirom na mala mesta. Geografski zbornik, 14/3, Ljubljana.

PRILOGA 1: SEZNAM MEST IN MESTNIH NASELIJ S PRIPADAJOČIMI PRIKLJUČENIMI NASELJI

Mesto oziroma 'mestno naselje'   priključena naselja

1. AJDOVŠČINA	ZAPUŽE
2. ANKARAN*	/
3. BELTINCI	/
4. BLED	/
5. BREŽICE	/
6. CELJE	TRNOVLJE
7. CERKNICA	/

8. ČRNA NA KOROŠKEM*	/
9. ČRNOMELJ	/
10. DOMŽALE	DEPALA VAS, ŠENTPAVEL PRI DOMŽALAH, ZABORŠT
11. DRAVOGRAD	/
12. GORNJA RADGONA	/
13. GROSUPLJE	BRVACE
14. HRASTNIK	STUDENCE
15. IDRIJA	/
16. ILIRSKA BISTRICA	/
17. IZOLA	/
18. JESENICE	/
19. KAMNIK	MEKINJE
20. KOČEVJE	ŠALKA VAS
21. KOPER	ŠALARA
22. KRANJ	/
23. KRŠKO	/
24. LAŠKO	DEBRO
25. LENART	/
26. LENDAVA	/
27. LITIJA	/
28. LJUBLJANA	ČRNA VAS, DVOR, LAVRICA, LIPE, MEDNO, ORLE, PODLIPOGLAV, PODMOLNIK, SADINJA VAS, SREDNJA VAS, STANEŽIČE
29. LJUTOMER	/
30. LOGATEC	/
31. LOVRENC NA POHORJU*	/
32. MARIBOR	BOHOVA, BRESTRNICA, DOGOŠE, HOČKO POHORJE, HRASTJE, KAMNICA, KOŠAKI, LIMBUŠ, MELJSKI HRIB, MIKLAVŽ NA DRAVSKEM POLJU, PEKEL, PEKRE, PIVOLA, POČEHOVA, RAZVANJE, RIBNIŠKO SELO, ROGOZA, ROŠPOH, SPODNJE HOČE, VINARJE, ZA KALVARIJO, ZGORNJE HOČE, ZRKOVC GORIČANE, LADJA, VAŠE
33. MEDVODE	/
34. MENGEŠ	/
35. METLIKA	/
36. MEŽICA	/
37. MOZIRJE	/
38. MURSKA SOBOTA	/
39. MUTA	/
40. NOVA GORICA	KROMBERK, PRISTAVA, ROŽNA DOLINA, SOLKAN

41. ŠEMPETER PRI NOVI GORICI	/
42. VRTOJBA*	/
43. NOVO MESTO	/
44. ORMOŽ	HARDEK
45. PIRAN	/
46. PIVKA	PETELINJE
47. POLZELA	/
48. PORTOROŽ	/
49. LUCIJA	/
50. POSTOJNA	/
51. PREVALJE	/
52. PTUJ	BRSTJE, BUDINA, NOVA VAS PRI PTUJU, OREŠJE, RABELJČJA VAS, ROGOZNICA, ŠTUKI, VIČAVA, ŽABJAK
53. RADEČE	NJIVICE
54. RADENCI	BORAČEVA
55. RADLJE OB DRAVI	/
56. RADOVLJICA	/
57. LESCE	/
58. RAVNE NA KOROŠKEM	/
59. RIBNICA	HROVAČA, GORIČA VAS
60. ROGAŠKA SLATINA	RATANSKA VAS, TRŽIŠČE
61. RUŠE	/
62. SENOVO	/
63. SEVNICA	/
64. SEŽANA	/
65. SLOVENJ GRADEC	STARI TRG
66. SLOVENSKA BISTRICA	ZGORNJA BISTRICA
67. SLOVENSKE KONJICE	BLATO, ZGORNJA PRISTAVA
68. ŠENČUR PRI KRANJU*	/
69. ŠENTJUR PRI CELJU	/
70. ŠKOFJA LOKA	GRENC, PUŠTAL, SUHA, TRATA
71. ŠOŠTANJ	/
72. ŠTORE	/
73. TOLMIN	ZATOLMIN
74. TRBOVLJE	OJSTRO
75. TREBNJE	/
76. TRZIN*	/
77. TRŽIČ	BISTRICA PRI TRŽIČU, PRISTAVA, ROČEVNICA, SLAP
78. VELENJE	/
79. VRHNIKA	/

* 'mestna naselja'

80. ZAGORJE OB SAVI	DOLENJA VAS, PODKRAJ PRI ZAGORJU, SELO PRI ZAGORJU
81. ZREČE	/
82. ŽALEC	/
83. ŽELEZNIKI	/
84. ŽIRI	/

THE SOCIOECONOMIC AND FUNCTIONAL ORIENTATION OF SLOVENIAN TOWNS AND CITIES

Summary

Research on the socioeconomic and functional orientation of the Slovenian towns comprises several analyses. The ratio between the number of the employed and the active population was calculated upon individual towns (Table 1), the ratio between secondary and service activities (Table 2), and the relation between the secondary, tertiary and quaternary activities (Table 3, Fig. 1). The second part of the paper includes a more detailed analysis of urban functions.

The analysis of the ratio between the number of the employed and the active population has shown that in the majority of towns, the number of the employed outnumbers the active residents of that particular town. Such results were expected since it is one of the basic characteristics of bigger settlements that they are centers of employment not only for the residents of that very settlement but also for the population from the surroundings.

The analysis of the ratio between secondary and service activities has yielded the following results: from among 78 investigated towns only 21 are oriented into service activities, most intensely among them Portorož, Piran, Lucija, Mozirje, Koper, Dravograd, Postojna, Sežana and Ljubljana.

The socioeconomic orientation was established on the basis of the ratio between secondary, tertiary and quaternary activities. For all three groups of activities, medium value and standard deviation were calculated. A town has been ranked into a group of explicitly oriented towns to one particular activity if it surpasses the medium value increased by one standard deviation ($x + SD$), or into a group of moderately oriented towns if it ranks between the medium value and the medium value increased by one standard deviation ($\bar{x} + \bar{x} + SD$). The majority of towns (58, i. e. 66 %) rank into the groups of explicitly or moderately oriented towns into secondary activities. 26 towns (33 %) are oriented into tertiary, and 32 towns (41 %) into quaternary activities.

A detailed analysis of city functions consists of two parts. Those city functions were specified in the first place, which, in a particular town, are important above the average as to the average of all Slovenian towns. As important above the average were counted those activities which surpassed the calculated medium value of a specified activity for all investigated towns. This procedure was called the 'narrower' or the 'urban' significance of city functions (Table 5). It has turned out that the towns with tertiary and quaternary orientation have much more varied functional structure than the towns with secondary orientation.

Varied functional structure is characteristic of the following towns: Brežice, Celje, Dravograd, Grosuplje, Koper, Krško, Ljubljana, Maribor, Mozirje, Nova Gorica, Novo mesto, Piran, Lucija, Postojna, Ptuj, Radovljica and Sežana. Meanwhile, the pronounced industrial centers show very partial functional orientation.

The 'wider' or the 'regional' significance of city functions was defined on the basis of ratio between the percentage of the employed in a particular town as to all employed citizens in all Slovenian towns, and the percentage of the employed in a particular town as to employed people in all Slovenian towns in an individual activity. The ratio between the two indicators, which has been named 'the functional location coefficient', shows which functions are important above the average or below the average as to the average of all studied towns (Map 3).

At the end of the paper, a complex classification has been made, supported by all analysis of the Slovenian towns; it is based on the size (number of working posts in a particular settlement, socioeconomic and functional orientation of towns. Seven groups have been specified (Map 4):

1. Small industrial centers with pronounced manufacturing orientation: Medvode, Muta, Polzela, Radeče, Lesce, Senovo, Šoštanj, Zreče, Železniki, Žiri, Tržič and Hrastnik.
2. Small industrial centers with moderate manufacturing orientation: Beltinci, Prevalje, Lenart, Logatec, Ruše, Šentjur pri Celju, Ribnica, Zagorje ob Savi, Grosuplje, Lendava, Gornja Radgona, Črnomelj, Sevnica, Ljutomer, Slovenske Konjice, Vrhnika, Slovenska Bistrica, Pivka, Šempeter pri Gorici, Ajdovščina, Krško, Litija, Mengeš, Škofja Loka and Kamnik.
3. Small service centers with pronounced service activity orientation: Bled, Portorož, Radovljica, Tolmin, Piran, Lucija, Postojna, Sežana, Dravograd and Mozirje.
4. Small service centers with moderate service activity orientation: Mežica, Radenci, Cerknica, Radlje ob Dravi, Metlika, Trebnje, Laško, Ormož, Ilirska Bistrica, Idrija, Žalec, Rogaška Slatina, Brežice, Domžale, Izola, Kočevje and Slovenj Gradec.
5. Medium-sized manufacturing centers: Trbovlje, Novo mesto, Murska Sobota, Velenje, Jesenice and Kranj.
6. Medium-sized service centers: Nova Gorica, Koper, Celje and Ptuj.
7. Two cities: Ljubljana and Maribor.